

donismus upozadující politickou artikulaci“ (s. 121). Jak bylo uvedeno, jistá nevyhraněnost je zde patrná i ve vztahu k mainstreamové kultuře, se kterou se často prolíná. Pouze výčtem upozorníme na obsah této kapitoly: nezávislé prostory, užívání drog, nezávislé cestování, (venkovské) taneční zábavy; nejvíce místa poté Daniel věnuje českým technoparties, respektive Czechteku00. I zde doplňuje popis akce reakcemi okolí (starostka obce, kde se Czechteku00 konal) či médií a policie. Významnější akci, Czechteku 2005, se z důvodů vymezení své práce nevěnuje.

Závěrem Daniel doplňuje pohled na přístup médií k této problematice (hovoří o dvou základních přístupech a odkazuje se na jinou svoji práci zpracovávající toto téma) a shrnuje i vztah bezpečnostních složek k jednotlivým subkulturám. Konečně se dotýká i anticiganismu a krátce se pozastavuje u otázky třídního původu aktérů konkrétních skupin. V závěru čtenář nalezne i tabulku, která porovnává vztah větší nové společnosti k daným subkulturám ve třech sledovaných obdobích. Na úplném konci Daniel konstatuje nikoli radikální oddělenost většinové kultury a subkultur, ale právě jejich časté ovlivňování, řidčeji prolínání. Celkově lze říci, že titul *Násilím proti „novému biedermeieru“* představuje vývoj alternativ k většinové kultuře a společnosti daného období s přihlédnutím k fenoménu ať už pouze symbolického, či skutečného násilí. Nejedná se o nijak extrémně obtížný text, zároveň téma násilí a subkultur je dnes hodně reflektováno, takže Danielův titul představuje možnost jakéhosi úvodu do této problematiky, který není, byť je to uvedeno na přebalu knihy, nijak vyčerpávající (což je pro širokou veřejnost spíše pozitivem).

Jiří Podhajský

Rein Raud: *Meaning in Action: Outline of an Integral Theory of Culture*
Cambridge – Malden, Polity 2017, 193 s.

Nejpozději od sedmdesátých let 20. století si sociální vědy ve svém bádání nevystačí s tezí, že společnost lze popsat více či méně rigidními strukturami pravidel či opakuječích se vzorců. Ať už vycházíme z klasického funkcionálního strukturalismu Durkheimova, nebo pozdějších „strukturalismů“ obohacených o lingvistiku (Saussure) či sociální antropologii (Lévi-Strauss), kritika těchto přístupů ukázala, že jakkoliv mohou být analyticky přínosné, lze je jen obtížně uplatňovat pro obecný popis společností a společenských zákonitostí. Naopak hnutí jako postrukturalismus, „obrat k jazyku“ (*linguistic turn*) či „kulturní obrat“ (*cultural turn*) vyvozují, že pravidelnosti společenského jednání je třeba zkoumat s ohledem na konkrétní kulturněhistorické souvislosti, v jejichž rámci je performováno. Právě v duchu „kulturního obratu“ estonský kulturní teoretik a japanista Rein Raud ve svojí knize *Meaning in Action* nastoluje svůj ambiciózní projekt: vyvinout robustní konceptuální aparát pro vysvětlování společenských jevů, který si zároveň zachová flexibilitu a citlivost vůči jedinečnosti uskutečňování těchto jevů na mikroúrovni. Jak je z názvu knihy patrné, Raud si za tímto účelem osvojuje teorie, v jejichž středu se nachází kultura a kulturní významy, a originálním způsobem provádí jejich syntézu. I když se čtenáři na řadě míst vkrádají pochybnosti způsobené především rozsáhlostí projektu a značnou mírou eklekticismu, kniha jako celek je nesmírně osvěžujícím a cenným příspěvkem k sociologické teorii a jejímu promýšlení.

Raud se částečně opírá o tzv. „silný program“ v kulturní sociologii Jeffreyho Alexandera a Phillipa Smithe. Jeho pojetí staví do popředí kulturu jako „relativně autonomní“ sféru, která zahrnuje vše, co je „definovatelné svým významem“ (s. 18). Kultura v tomto silném smyslu tedy není

v područí sociálních vztahů, není pouhou „nadstavbou“, ale je vůči nim rovnocenná. Orientace na „významy“ umožňuje z analytického pohledu jednu podstatnou věc, kterou Raud nazývá „deontologizace kultury“. Význam chápe jako *vztah*, na základě něhož interpret dává smysl jevům, které ho obklopují v žitém světě. O významech nelze hovořit jako o danostech, které existují mimo aktéry, již k nim teprve získávají přístup. Raud zde užívá příměru ke kvantové fyzice: významy mohou existovat pouze v heisenbergovském smyslu, tedy v závislosti na pozorovateli, resp. interpretovi – uvažovat o nich mimo vztah k interpretovi a mimo jazyk nedává smysl. To z nich ovšem, na druhou stranu, nedělá méně reálné věci než objekty, kterých se můžeme např. fyzicky dotknout. Významy v Raudově smyslu, podobně jako „hybrydy“ Bruno Latoura, se projevují v žitém světě ve velice konkrétních, fyzických podobách.

„Hmatatelnost“ významů lze nejlépe ukázat na druhé kapitole, v níž Raud představuje páteř svého přístupu – teorii sémiotiky. Protože „nic nenese význam samo o sobě“, základním stavebním kamenem každého jevu je podle Rauda „akt označování“ (s. 32–33). U klasických teorií autorů jako Peirce, Saussure a Frege není podle Rauda jasné, jak se z konceptu reality vytvořeného v individuální mysli stává význam, který lze sdílet. Koncept tedy rozděluje na dvě složky: zakoušenou (*experiential*) a jazykovou (*intralinguistic*). Jazyková složka konceptu funguje v rámci systému jazyka a dává smysl jen ve vztahu k dalším konceptům, které dohromady tvoří „kulturní řád“ (*cultural order*), jenž je ryze společenský. Akt označování je pak završen, pokud dojde u aktéra k vzájemné identifikaci obou složek, tj. význam vzniká přímo v proudu zkušenosti aktéra konfrontovaného s žitým světem. Proto nelze dost dobře oddělit „hmatatelnou“ zkušenost (např. pes štěká) od její „abstraktní“ konceptualizace (co definuje „psovitost“?).

Čím menší je pnutí mezi zakoušenou a jazykovou složkou konceptu, tím větší má aktér tendenci přijmout význam jako „kognitivně adekvátní“ (s. 46), jako přirozenou součást reality. To je případ drtivé většiny významů, s nimiž se každodenně setkáváme. Součástí každodenní zkušenosti jsou ale i tzv. „testy“ (*bids*), jimiž aktér svoje pojetí reality ve světle nových událostí přehodnocuje. Zde vstupují do procesu označování mocenské boje o to, jakým způsobem je v daném kulturním řádu organizováno vědění – Raud zde odkazuje k Foucaultovým diskursivním formacím. V tomto boji zaujímají svoje místo různé „symbolické autority“, které zajišťují stabilitu určitých významů v oběhu, příp. mohou posvětit cirkulaci významů nových.

Princip zakoušené a jazykové složky konceptu, jimiž aktér dává smysl žitému světu, dále Raud převádí na obecnou úroveň celých systémů. Kulturní řád, jakožto heterogenní a značně rozostřenou (*fuzzy*) síť významů, která nicméně přetrvává v čase, pojímá jako neustálou interakci mezi tzv. „kulturními texty“ na jedné straně a „kulturními praktikami“ na straně druhé. Podobně jako na fenomenologické úrovni, kde žitou zkušenost nelze oddělit od jejího obrazu ve vědomí člověka, je i hranice mezi kulturními texty a praktikami rozostřená. Zatímco „systém textů“ pracuje jako „živý organismus ... schopný reorganizovat se, aniž by ztrácel stabilitu“ (s. 63), kulturní praktiky jsou „opakující se aktivity těch, kteří produkují, uvádí do oběhu, interpretují a diseminují významy“ (s. 90) v těchto textech obsažené. „Kulturní text“ je tedy chápán v širším, geertzovském smyslu: jako „historicky ustálená sada významů“ (s. 21), kterou „čteme“ vždy v nějaké sociální interakci.

Raud zdůrazňuje, že jakýkoliv význam může existovat pouze v individuálním vědomí aktéra, a teprve při sdílení významů s dalšími aktéry dochází k jejich hierarchizaci a třídění do systémů a větších celků. Stabílní texty sdílené majoritou, které

si člověk osvojí např. v rámci primární socializace či ve vzdělávacích institucích – tzv. „základní texty“ (*base-texts*) – stojí v opozici k dynamickým „výsledným textům“ (*result-texts*). Raud si zde pomáhá příměrem k „operační paměti“ počítače, která tvoří rozhraní, v němž interakce mezi základními a výslednými texty probíhají. Do operační paměti do určité míry zasahují „kulturní instituce“ operující symbolickým kapitálem. Podobně jako na mikroúrovni dochází k testu splnutí mezi zkušeností a jazykovým konceptem, tak i v operační paměti na úrovni systémů je v interakci mezi různými účastníky a institucemi testován potenciál „výsledných textů“ k tomu, aby se staly novými „základními texty“ a podílely se tak na kánonu, jenž formuje smysluplnou realitu.

Raud zde opět připomíná, že operační paměť je pouze „prostorem“, v němž se interakce mezi texty odehrávají. Každý jednotlivý význam může existovat pouze jako neopakovatelná instance vztahu mezi aktérem a interpretovaným jevem, jedinečná v čase a prostoru. V individuálním vědomí existuje text ve formě tzv. „tezaurické“ znalosti, jež je prakticky orientována a aktivuje se jako příruční vědění v každodenních interakcích, nebo ve formě znalosti „encyklopedické“, která vyžaduje po aktéroví reflexivní uchopení interpretovaného jevu. Jsou-li tezaurické znalosti společně více méně pro majoritu společnosti, je společnost stabilní. Pokud je úroveň sdílení tezaurické znalosti nízká, může být společenské stability dosaženo rozšířením sdílené encyklopedické znalosti skrze vzdělávání. Pokud je sdílení obou typů minimální, je společnost stabilní pouze v případě, že se podřídí autoritářskému řízení.

Na makroúrovni pojímá Raud sdílené kulturní texty pomocí „kulturních standardů“ a „kódů“. Kulturní standardy fungují podobně jako kódy definované Alexandrem a Smithem v silném programu: pomocí binárních opozic slouží aktérům jako elementární orientační body určující, co

je v dané společnosti/kulturním prostoru přípustné/pozitivně hodnocené/posvátné a co je naopak tabu/negativní/symbolicky znečištěné (např. konzumace psů ANO/NE). Vedle toho kódy v Raudově přístupu fungují jako „kognitivní schémata“, která „organizují zkušenost“ (s. 82) vždy v rámci jednotlivých interpretací – nejde tedy o předem zakotvené struktury. Zde Raud, i když patrně nezáměrně, vstupuje do rozrůstající se řady kritiků silného programu, mezi nimiž dominuje výtkta, že kultura, která naviguje jednání lidí podle symbolických struktur definovaných binárními opozicemi, přestává být „relativně autonomní“ a stává se vůči aktérům spíše „absolutně autonomní“ na jejich úkor. V saussurovské dichotomii *langue-parole* se u silného programu stává určujícím rámcem *langue*, v němž jednotlivé promluvy, tedy *parole*, nastávají. Raud navrhuje toto pojetí Saussura opustit ve prospěch *parole*, resp. zcela opustit dichotomii jako takovou. Inspirován sémiotikou Yuri Lotmana Raud pojímá kódy jako přirozeně ambivalentní, kooperující či se vzájemně vylučující a neustále proměnlivé, mající „rhizomatickou strukturu“, která „připomíná hypertext“ (s. 84–86).

Jak jsou kulturní texty uváděny v život kulturními praktikami, demonstuje Raud v posledních kapitolách knihy na dvou případových studiích: první se koncentruje kolem ustavení italské lidové poezie ve 13. století, druhá pak analyzuje „kulturní paradigmatickou změnu“ (s. 152) umění a jeho vztahu k politice ve východní Evropě po roce 1990. V obou případech Raud definuje „prostor testování“ (*bidding space*), v jehož rámci různé skupiny svádí boje o symbolickou moc.

V řadě aspektů Raudova analýza až nápadně připomíná koncept uměleckého pole Pierra Bourdieua, od něž si autor rovněž vypůjčuje koncepty jako symbolický kapitál či trh symbolických statků. V zásadních elementech se však autor vůči Bourdieuovi vymezuje: a to především tak,

že se snaží klíčové pojmy přeznačit a zbatvit je zaužívaného významu. Místo „sociálního kapitálu“ nově zavádí „vztahový kapitál“, jenž neodpovídá sociálním vztahům v obecnosti, ale je přímo spojen s nečistými praktikami a korupcí např. během socialismu v zemích sovětského bloku (s. 154). „Prostor testování“, v němž se odehrávají mocenské boje, je definován daleko volněji než pole ve smyslu Bourdieua, což Raudovi umožňuje hovořit o těchto prostorech na různých úrovních abstrakce – na jedné straně jako o prostoru jediného italského města, v němž básníci usilují o prestiž, a na straně druhé jako o evropském kulturním prostoru, v jehož rámci probíhá boj o kulturní nadvládu celých zemí. V duchu celé knihy bychom Raudův vztah k teorii Pierra Bourdieua mohli vnímat jako další krok ve vymezování se vůči strukturalistickým tendencím, jež bývají francouzskému klasikovi přičítány (například právě Jeffrey Alexanderem ve statí *The Reality*

of Reduction: The Failed Synthesis of Pierre Bourdieu).

Flexibilita a účelnost Raudových konceptů přesvědčivě naplňují autorovo předsevzetí „sledovat obecnosti jevů“ s vědomím, že „neexistují univerzální zákony, jimž by se jedinec artikulující svoji zkušenost v konkrétním prostředí podřizoval“ (s. 172). Na druhou stranu, jednoduchost místy hraničí s vágností, převážně způsobenou eklektickým přebíráním konceptů z různých filozofických a sociálněvědních škol bez ohledu na jejich myšlenkové tradice. Při čtení je tedy třeba nepodlehnout lákavé čtivosti a dobré srozumitelnosti textu (Raud je rovněž autorem řady beletristických děl), ale spíše jej přijímat v dialogu: některými znamenitými postřehy se nechat inspirovat a občasné nekonzistence pojmut jako neoddělitelnou součást dynamického teoretického „brainstormingu“.

Jan Váňa